

Pan

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowny Panie Rzeczniku,

w nawiązaniu do wystąpienia Pana Rzecznika z dnia 15 lutego 2018 roku (sygn. XI.518.5.2018.AS) w sprawie *działań mających na celu zwalczanie rasizmu i ksenofobii w Polsce*, przekazanego przy piśmie Sekretarza Stanu Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów Pana Michała Dworczyka z dnia 22 lutego 2018 roku (sygn. SPRM.4432.25.2.2018.DS), w porozumieniu z Ministrem Edukacji Narodowej oraz Ministrem Sprawiedliwości uprzejmie przedstawiam, co następuje.

W dniu 20 lutego 2018 roku Prezes Rady Ministrów podpisał zarządzenie numer 24 powołujące Międzyresortowy Zespół do spraw przeciwdziałania propagowaniu faszyzmu i innych ustrojów totalitarnych oraz przestępstw nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość (M.P. poz. 205). Do zadań Zespołu - stosownie do § 2 wymienionego zarządzenia - należy identyfikacja problemów pojawiających się w praktyce ścigania przestępstw polegających na publicznym propagowaniu faszystowskiego i innego totalitarnego ustroju państwa oraz nawoływaniu do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, a także opracowanie założeń ewentualnych zmian przepisów mających na celu wyeliminowanie ww. zjawisk i problemów.

Odnosząc się do przytoczonych w wystąpieniu Pana Rzecznika rekomendacji zawartych w *Uwagach końcowych w sprawie połączonych XX i XXI Sprawozdania okresowego przekazanego przez Polskę*, wydanych przez Komitet ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej Organizacji Narodów Zjednoczonych, należy wskazać, że Rząd Rzeczypospolitej Polskiej odniósł się do ww. rekomendacji w swoim *XXII, XXIII i XXIV Sprawozdaniu z realizacji przez Rzeczpospolitą Polską postanowień Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej za okres od stycznia 2012 r. do grudnia 2017 r.*, które zostało przyjęte przez Radę Ministrów w dniu 11 stycznia 2018 roku.¹

Przechodząc do postulatu Pana Rzecznika dotyczącego potrzeby wzmocnienia działań z zakresu edukacji obywatelskiej i historycznej - stosownie do stanowiska Ministra Edukacji Narodowej - należy wskazać, że rola systemu oświaty w upowszechnianiu idei praw człowieka i równego traktowania jest wyartykułowana przede wszystkim w preambule ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2017 r. poz. 59, z późn. zm.), zgodnie z którą: „*Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniami zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie*

¹ pismem z dnia 31 stycznia 2018 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji przekazało Sprawozdanie do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich - Zespołu do spraw Równego Traktowania

służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości Ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności.”

Zadania szkoły w zakresie kształtowania i rozwijania u uczniów postaw poszanowania praw człowieka i tolerancji wynikają zatem wprost z ww. ustawy. Znajdują one również stosowne odzwierciedlenie w ustalonej przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania podstawie programowej kształcenia ogólnego oraz szkolnych zestawach programów nauczania - zgodnie bowiem z art. 22a ust. 7 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2017 r. poz. 2198, z późn. zm.) dyrektor szkoły jest odpowiedzialny za uwzględnienie w szkolnym zestawie programów nauczania całości podstawy programowej kształcenia ogólnego ustalonej dla danego etapu edukacyjnego.

Edukacja obywatelska i historyczna są stałymi i obowiązkowymi obszarami kształcenia ogólnego, realizowanymi w odpowiednim zakresie na wszystkich etapach edukacji.

Wdrażana sukcesywnie, począwszy od roku szkolnego 2017/2018, nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego² stanowi, że kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu m.in:

- 1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);
- 2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;
- 3) formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;
- 4) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;
- 5) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;
- 6) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 7) wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 8) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;
- 9) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 10) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Zgodnie z tym dokumentem kształcenie i wychowanie w szkole podstawowej ma sprzyjać rozwijaniu postaw obywatelskich, patriotycznych i społecznych uczniów: zadaniem szkoły jest wzmacnianie poczucia tożsamości narodowej, przywiązania do historii i tradycji narodowych, przygotowanie i zachęcanie do podejmowania działań na rzecz środowiska szkolnego i lokalnego, w tym do angażowania się w wolontariat. Szkoła dba o wychowanie dzieci i młodzieży w duchu akceptacji i poszanowania dla drugiego człowieka, kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska oraz rozwija zainteresowanie ekologią.

Warto podkreślić, że edukacja społeczna realizowana jest od klasy I szkoły podstawowej, a jej zakres w przypadku uczniów klas I-III szkoły podstawowej dotyczy wymagań respektowania norm i reguł

---

² rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. poz. 356).

postępowania w tych grupach, wiedzy, że wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, własnych praw i obowiązków, przestrzegania ich i stosowania w codziennym życiu. Uczniowie powinni umieć ocenić swoje postępowanie i innych osób, odnosząc się do poznanych wartości, takich jak: godność, honor, sprawiedliwość, obowiązkowość, odpowiedzialność, przyjaźń, życzliwość, umiar, powściągliwość, pomoc, zadośćuczynienie, przeproszenie, uznanie, uczciwość, wdzięczność oraz inne, respektowane przez środowisko szkolne.

Na kolejnych etapach kształcenia, edukacja obywatelska i historyczna jest kontynuowana w ramach nauczania przedmiotowego.

W wyniku zmian programowych będących integralną częścią obecnej reformy oświaty, edukacja historyczna uległa istotnemu wzmocnieniu. Jednym z kluczowych celów reformy oświaty jest bowiem przywrócenie obowiązkowej dla wszystkich uczniów edukacji historycznej realizowanej w formie pełnego kursu historii w szkole podstawowej i w szkołach ponadpodstawowych - z położeniem szczególnego nacisku na historię XIX i XX stulecia.

Zapewnienie w nowych ramowych planach nauczania dla publicznych szkół³ większego wymiaru godzin historii, realizowanej obowiązkowo w każdej klasie począwszy od klasy IV szkoły podstawowej oraz w całym okresie kształcenia w szkołach ponadpodstawowych, będzie sprzyjać pełnej i rzetelnej edukacji historycznej, zwłaszcza jeżeli chodzi o kluczową - z punktu widzenia wpływu na teraźniejszość - historię XX stulecia.

Poza historią - oraz geografią - kształtowanie postawy przeciwstawiania się i przeciwdziałania zjawiskom dyskryminacji rasowej, ksenofobii i innym formom nietolerancji wpisane jest *expressis verbis* w podstawę programową przedmiotu *wiedza o społeczeństwie*, przewidzianego w nowych ramowych planach nauczania do realizacji w klasie VIII szkoły podstawowej i wszystkich typach szkół ponadpodstawowych.

Podstawa programowa przedmiotu *wiedza o społeczeństwie* dla szkoły podstawowej oraz dla szkół ponadpodstawowych⁴, poza zagadnieniami dotyczącymi praw człowieka i ich ochrony, obejmuje m.in. treści dotyczące problematyki rozpoznawania przejawów ksenofobii, w tym rasizmu, szowinizmu i antysemityzmu, oraz przeciwstawiania się wymienionym zjawiskom.

Działania Ministra Edukacji Narodowej są ukierunkowane na zapewnienie realizacji prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się, a także prawa dzieci i młodzieży do wychowania oraz opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju. Podejmowane działania są prowadzone wielotorowo, ale zawsze mają na celu wspieranie rozwoju psychospołecznego dzieci i młodzieży.

W podstawie programowej kształcenia ogólnego przywiązuje się dużą wagę do kształtowania właściwych postaw uczniów m.in. okazywania szacunku innym ludziom, pozytywnej oceny siebie, empatii wobec otoczenia, tworzenia wartości w życiu swojej rodziny oraz społeczności lokalnej. Treści, metody i organizacja nauczania obowiązkowo są dostosowane do możliwości psychofizycznych uczniów. Nie zostały także pominięte treści związane ze sferą społeczną życia człowieka, tj. odpowiedzialnością, miłością do Ojczyzny oraz poszanowaniem dziedzictwa kulturowego, w tym wartości kultury Europy i świata.

System wartości prezentowany w szkole winien zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich na podstawie zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości oraz wolności. Podczas spójnych działań łączących kształcenie i wychowanie następuje wzmocnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej oraz formowanie poczucia godności własnej osoby i innych.

---

³ rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. poz. 703);

⁴ rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia (Dz.U. poz. 467) – rozporządzenie wchodzi w życie z dniem 1 września 2018 roku.

Wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, przygotowanie do budowania relacji społecznych sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia odbywa się nie tylko podczas obowiązkowych zajęć edukacyjnych, ale i w czasie wycieczek szkolnych, zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych.

W szkole i placówce mogą działać, z wyjątkiem partii i organizacji politycznych, stowarzyszenia i inne organizacje, a w szczególności harcerskie, których statutowym celem jest działalność wychowawcza albo rozszerzanie i wzbogacanie form działalności dydaktycznej, opiekuńczej i innowacyjnej. Na podjęcie takiej działalności przez stowarzyszenie lub inną organizację wymagana jest zgoda dyrektora szkoły lub placówki, wyrażona po uprzednim uzgodnieniu warunków tej działalności oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii rady szkoły lub placówki i rady rodziców.

Minister Edukacji Narodowej wprowadził do przepisów oświatowych od roku szkolnego 2017/2018 obowiązek realizacji w każdej szkole programu wychowawczo-profilaktycznego. Działania w nim zawarte powinny być przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców. Do kompetencji rady rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną należy jego uchwalenie. Zatem to rodzice mają istotny wpływ na realizowane programy, projekty, przedsięwzięcia, w tym z organizacjami pozarządowymi, zgodnie z wcześniejszym określeniem obszarów interwencji.

Celem powyższych oddziaływań jest przekazanie uczniom wiedzy o tym, że wszyscy ludzie mają równe prawa, niezależnie od tego, gdzie się urodzili, jak wyglądają, jaką religię wyznają i jaki mają status materialny.

Działania w zakresie przeciwdziałania dyskryminacji i przemocy w szkołach są prowadzone dwutorowo. Z jednej strony polegają one na zapewnieniu systemowych rozwiązań legislacyjnych gwarantujących bezpieczne warunki kształcenia, wychowania i opieki, z drugiej zaś - na podejmowaniu działań wspierających szkoły (placówki) w wypełnianiu ich funkcji wychowawczej i opiekuńczej.

Zgodnie z przepisami *Prawa oświatowego*⁵ nadzór pedagogiczny nad przestrzeganiem praw dziecka i praw ucznia oraz upowszechnianiem wiedzy o tych prawach w szkołach i placówkach sprawują kuratorzy oświaty.

Jednym z działań podejmowanych przez Ministerstwo Edukacji Narodowej jest podnoszenie jakości kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w tym uczniów z niepełnosprawnościami. Działania te związane są z przeciwdziałaniem dyskryminacji uczniów z niepełnosprawnościami i upowszechnianiu edukacji włączającej.

Ministerstwo Edukacji Narodowej co roku przygotowuje syntetyczną informację o najbardziej istotnych działaniach zrealizowanych lub kontynuowanych przez resort, w celu urzeczywistnienia uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych⁶.

Ponadto, jest kontynuowana realizacja zadań w ramach *Rządowego programu wspomagania w latach 2015–2018 organów prowadzących szkoły w zapewnieniu bezpiecznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach – Bezpieczna+*. Na realizację ww. Programu w 2018 roku w rezerwie celowej budżetu państwa pozycja 36 zapewniono środki w wysokości 18 000 000 zł. Realizowane w przywołanym Programie zadania odbywają się na poziomie:

- a) centralnym, m.in. w zakresie:
  - poprawy kompetencji pracowników szkoły, uczniów i ich rodziców - bezpieczne korzystanie z cyberprzestrzeni oraz reagowanie na zagrożenia;

⁵ art. 55 ust. 2 pkt 5 ustawy *Prawo oświatowe*;

⁶ M.P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475.

- systemowych rozwiązań w środowisku lokalnym ukierunkowanych na wspomaganie ucznia w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu - środowiskowy program profilaktyki;
  - podniesienia jakości pracy szkół i placówek systemu oświaty w zakresie tworzenia i wdrażania programów wychowawczych i profilaktycznych oraz udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej uczniom w sytuacjach kryzysów rozwojowych i zagrożeń społecznych w oparciu o długoterminową superwizję podejmowanych działań;
  - całościowych badań dotyczących funkcjonowania systemu oddziaływań profilaktycznych w Polsce,
  - innowacyjnych sposobów pracy wychowawczej, profilaktycznej i resocjalizacyjnej - metoda tutoringu;
  - doskonalenia kompetencji wychowawczych oraz umiejętności rozpoznawania i przeciwdziałania sytuacjom trudnym, dla nauczycieli i wychowawców - dwusemestralne studia podyplomowe;
- b) wojewódzkim, w zakresie:
- kształtowania otwartości i budowania pozytywnego klimatu szkoły przez aktywny oraz cykliczny charakter realizowanych działań prowadzonych w szkole, m.in.: zajęć, projektów edukacyjnych oraz wychowawczych dla uczniów, wsparcia doradczego dla szkół oraz zakupów wyposażenia niezbędnego do realizacji zaplanowanych działań.

Ośrodek Rozwoju Edukacji i placówki doskonalenia nauczycieli na terenie całej Polski doskonalą kompetencje dyrektorów szkół i nauczycieli przez prowadzenie licznych szkoleń, konferencji i seminariów dotyczących działań wychowawczych oraz profilaktycznych, w tym realizacji praw człowieka.⁷

Wobec powyższego należy stwierdzić, że działania związane z edukacją obywatelską i historyczną są właściwie określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego, a wszystkie szkoły i placówki pozostają zobowiązane do ich pełnej realizacji.

Łączę wyrazy szacunku,
z upoważnienia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji

Krzysztof Kozłowski
Sekretarz Stanu w MSWiA
- podpisano kwalifikowanym podpisem elektronicznym -

Do wiadomości:

Biuro Prezesa Rady Ministrów w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów (dotyczy sygn. SPRM.4432.25.2.2018.DS).

---

⁷ Materiały edukacyjne w tym zakresie są publicznie dostępne dla na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji: <https://www.ore.edu.pl/2017/11/rozwoj-kompetencji-spoecznych-i-obywatelskich-materialy-do-pobrania/>